

کلاه ترکمن

نغمه رضا

اقوام ترکمن عمدتاً در کشورهای ترکمنستان، ایران و افغانستان زندگی می‌کنند. ترکمن (ترک + من) به معنای "همانند ترک" است. ترکمن‌ها در گذشته چادرنشین بودند و در شهر و یا روستایی سکونت نداشتند تا این که حکومت شوروی در سال ۱۹۳۰ آزادی و تغییر مکان چادرنشینان را به شدت محدود کرد.

کلاه ترکمنی

توریست‌های خارجی با دیدن مرد ترکمن لاغر اندامی که یک کلاه پشمی بزرگ به سر دارد، با کمال تعجب می‌پرسند: «در تابستان در این کلاه پرمو احساس گرما نمی‌کنید؟» و در کمال تعجب در پاسخ به شوخی می‌شنوند: «کلاه، فلاسک سر است». اما این شوخی نیست، مردم ترکمن این نوع کلاه منحصر به فرد را از دیرباز ابداع کرده‌اند و تاکنون آن را به سر می‌گذارند.

از زمان‌های دور، ترکمن‌ها لباس‌هایی می‌پوشیدند که امکان قرارگرفتن دائمی آنان در معرض هوای آزاد را فراهم می‌کرد. از آن‌جا که به دلیل تغییر اردوگاه، ترکمن‌ها ناچار به پیمودن مسیرهای طولانی در صحرا و مناطق استپ بودند، کیفیت کلاه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. شرایط آب و هوایی، تاریخی و اجتماعی منجر به ساخت کلاه‌هایی شد که عموم ترکمن‌ها امکان استفاده راحت و دائمی از آن را داشته باشند. از این رو، "تلیک"، کلاه دوخته شده از موی بسیار نرم به وجود آمد. در زیر این کلاه ظاهراً بسیار سنگین اما در واقع بسیار سبک، اقلیم خاصی به وجود می‌آید. این کلاه تاریخی و منحصر به فرد، ترکمن‌ها را در مقابل گرمای تابستان و سرمای زمستان محفوظ می‌دارد و طبق عرف، زیر آن از عرقچین استفاده می‌شود.

روش‌های مختلفی در ساخت کلاه ترکمن‌ها به کار می‌رود که از لحاظ مشخصه‌های ظاهری مثل (جنس، رنگ، شکل، سایز)، کیفیت (نرمی، سفتی، زیبایی، ایمنی در برابر گرما) و نوع به سر گذاشتن آن متمایز می‌شوند. کلاه‌ها برای پوشش رسمی، غیررسمی، سوارکاران جوان، مردان سن‌دار و سالخورده ساخته و از موی مرغوب خاکستری یا طلایی قره کل، موی سمور، روپاه و یا موش آبی ته‌پیه می‌شود. کلاه‌های با موی بلند از پوست یک نوع گوسفند با پشم ابریشم مانند و معجد و بز پرورشی آنقوره ساخته می‌شوند که گران و کمیاب هستند و تنها در موقعیت‌های خاص از آن استفاده می‌شود. از پشم نرم و معجد بره گوسفند برای

ساخت کلاه مخصوص تعطیلات استفاده می‌شود. کلاه‌های بافته شده از پوست نازک و سیاه قره کل بالاترین کیفیت را دارد.

در گذشته، افراد معدودی توانایی خرید این کلاه‌های نفیس را داشتند، به‌طور مثال، یک کلاه مو بلند مد روز از جنس قره کل با قیمت یک شتر و یا یک گاو و گوساله برابری می‌کرد.

شکل کلاه در ترکمنستان متغیر است از سایز بسیار کوچک تا بسیار بزرگ. در گذشته‌های دور ترکمن‌های ثروتمند کلاه‌هایی به سر می‌گذاشتند که ارتفاع آن‌ها به نیم متر می‌رسید. کلبه کلاه‌ها لایه‌دوزی شده و در برابر ضربه شمشیر مقاومت می‌کرد.

طبق سنت، تنها مردان به ساخت کلاه پرداخته‌اند. این حرفه موروثی و استادان آن، تلیکچی، از احترام قابل توجهی در روستای خود برخوردارند. یکی از استادان مشهور در این زمینه، Orazdurdy Bekniyazov می‌گوید:

«اگر دارای سر هستی، باید کلاه به سر بگذاری. کلاه برای گرم نگهداشتن سر نیست بلکه برای حفظ شرف است. یک ترکمن هیچ‌گاه کلاهش را فراموش نمی‌کند. اگر کسی را نداری که با او صحبت کنی، خوب با کلاهت حرف بزن.»

در ساخت کلاه نه تنها برش و دوخت آن باید دقیق باشد، بلکه باید از ابزار و نخ مناسب نیز استفاده کرد. برای دوختن کلاه از جنس نخ ابریشمی ظریف پوست یک بره ۱/۵ تا ۲ ماهه لازم

است. از گوسفند سه‌ماهه، ۲ کلاه می‌توان دوخت. "تلیکچی"ها هیچ وقت پشم را رنگ نمی‌کنند بلکه به صورت طبیعی از آن استفاده می‌کنند. توصیه می‌شود کلاه در تاریکی و در دمای پایین نگه داشته شود تا موهای آن خشک و رویه آن زبر نشود. برای جلوگیری از تغییر شکل کلاه ترکمن‌ها، آن را در جعبه‌ای از جنس درخت توت قرار می‌دهند.

